

УДК: 630*27 (477.64-2)

ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРКОВИХ ЗОН МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ

Яловенко А. С., Бессонова В. П.

Дніпропетровський державний аграрний університет

Проведен ретроспективний аналіз формування парків и скверов г. Запорожье. Установлен характер их распределения по административно-территориальным районам, оценен вклад в общее озеленение города.

Парки, скверы, зеленые насаждения, административно-территориальные районы, норма озеленения

ВСТУП

Із зростанням міста, розвитком його промисловості стає все більш складною проблема охорони навколишнього середовища, створення нормальних умов для життя і діяльності людини. Інтенсивний розвиток промислового та сільського господарства супроводжується значними порушеннями властивостей природного середовища, що оточує людину.

Тому зелені насадження мають велике значення в житті й функціонуванні міста. З одного боку, вони поліпшують його архітектурний вигляд, сприяють кращій організації культурного обслуговування населення, спричиняють екологічний вплив: знижують швидкість вітру, регулюють тепловий режим, очищують і зволожують повітря, поглинають шум. З іншого, з декоративними насадженнями тісно пов'язане функціональне зонування міських територій, система транспортних і пішохідних магістралей, прокладання інженерних комунікацій.

Таким чином, вони виконують важливі функції – забезпечують можливість організації повноцінного відпочинку мешканців міста, формують естетичний каркас міста, поліпшують його архітектурно-художній вигляд та якість середовища міста.

Запоріжжя – адміністративний центр Запорізької області, розміщений на р. Дніпро. За рівнем промислового потенціалу Запоріжжя замикає п'ятірку найбільших індустріальних центрів України. Поряд з потужними підприємствами чорної металургії – "Запоріжсталь", "Дніпроспецсталь", в Запоріжжі розташовані найбільші підприємства кольорової металургії – Запорізький титаномагнієвий комбінат і Дніпровський алюмінієвий комбінат, підприємства хімічної промисловості – заводи "Кремнійполімер", штучних

шкір, підприємства машинобудівного комплексу, "АвтоЗАЗ", моторобудівний завод. У районі Запоріжжя на Дніпрі споруджена найбільша гідроелектростанція дніпровського каскаду – ДніпроГЕС.

Розвиток Запоріжжя складався таким чином, що найбільші промислові підприємства виявились у безпосередній близькості до житлової забудови. У результаті значна частина житлової забудови (до 70 %) знаходиться в зонах впливу промислових підприємств.

Місто розділене на сім адміністративних районів: Жовтневий, Заводський, Комунарський, Ленінський, Орджонікідзевський, Хортицький, Шевченківський.

У 2010 р. Запоріжжя зайняло 8-е (останнє) місце в рейтингу найбільш комфортних великих міст України [1].

Тому, основним завданням є вивчення рівня озеленення міста, який у вирішальній мірі визначає його санітарно-гігієнічний стан, функціональні та естетичні якості.

З огляду на вищевикладене, метою даного дослідження є аналіз стану озеленення міста Запоріжжя, оцінка розподілу паркових зон за адміністративно-територіальними районами та їх вклад у загальне озеленення міста.

МЕТОДИ ТА МЕТЕРІАЛИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Об'єкт дослідження – зелені насадження м. Запоріжжя, зокрема парки та сквери.

Визначали їх розподіл за адміністративно-територіальних районів, їх орієнтовну площу та внесок у загальне озеленення міста. Проведено ретроспективний аналіз щодо формування парків та скверів у м. Запоріжжя.

Розраховували показник озеленення в житлових районах та місті.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Будування промислового комплексу в місті Запоріжжя в 30-тих роках призвело до того, що озеленення міста стало першочерговою задачею для керівництва та населення міста. Саме тому робітниками промислових

підприємств на суботниках та недільниках було закладено парки «Металургів» та «Енергетиків» [2], а також багато скверів, садів, вуличних насаджень. До 1941 року площа зелених насаджень складала 129,9 га, з посадженими в них 18127 деревами [3]. А в 1949 році після відновлення міста загальна площа зелених масивів без «бордюрних насаджень» складала 136,8 га з кількістю дерев 26573 шт. [2].

В 50-ті роки науково обґрунтовані методи роботи були змінені «масовим озелененням», коли все зводилося до заповнення вільних від забудов місць довільно вибраними видами дерев та кущів, не зважаючи на їх декоративний ефект, стійкість до несприятливих умов середовища, довговічність, здатність поглинати пил, шум та ін. [4].

В кінці 50-х та в 60-х роках почалося планомірне озеленення територій промислових підприємств. Створювалися лісозахисні санітарні зони, для яких підбирали газостійкі породи дерев та кущів [5]. В цей час було закладено парк культури та відпочинку «Дубовий гай», а до 30-річчя перемоги над німецько-фашистським загарбниками – парк «Перемоги» [6, 7].

З 60-х років контроль за озелененням був перекладений з міської влади на міністерство житлово-комунального господарства та Держбуд [8].

Згідно рішень Запорізького облвиконкому 1972–1984 рр. 5 парків було визнано парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва, зокрема, парк «Енергетиків», «Алея слави», парк ім. Т.Г. Шевченка, парк залізничної станції Запоріжжя-П. Їм присвоєно цей статус як паркам, в яких ростуть дерева та чагарники багатьох видів, в тому числі і екзоти, що мають велику естетичну цінність. Крім цього, парк по вул. Кремлівській має наукову та історичну цінність завдяки віковичному екземпляру глоду у віці близько 400 років. Центральний парк культури та відпочинку «Дубовий гай» було визнано пам'яткою природи місцевого значення [9], так як до його складу входять 5 га заповідної зони, де ростуть дуби, яким близько 300 років.

Статус парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва отримав і Запорізький ботанічний сад площею 12 га, як місце, де зібрані різновиди деревно-чагарникових, квіткових, трав'янистих видів рослин з усіх кліматичних зон Європи та Азії. В ботанічному саду ростуть 631 вид деревних та 420 трав'янистих рослин, 130 сортів троянд. На його території розташовані оранжереї, де можна побачити близько 600 видів та різновидів

сукулентів, 900 представників тропічної та субтропічної флори та 60 – плодкових тропічних, 120 видів папоротей та бромелій.

В травні 1972 року в Запоріжжі була відкрита найдовша з українських дитячих залізничних доріг. Вона розміщена в зеленій зоні поблизу Дніпра і її протяжність складає 9,4 км. На території дитячої залізничної дороги також розташований зоопарк та зимовий сад.

На 2010 рік у Запоріжжі, за даними міського управління з питань екології, налічується 19 парків із загальною площею близько 190 га, а також 71 сквер, із загальною площею близько 90 га. Загалом, площа всіх зелених насаджень складає більше 500 га.

Таблиця – Кількість парків та скверів на території м. Запоріжжя

Райони	Парки		Сквери		Всього, га
	кількість, шт.	орієнтовна площа, га	кількість, шт	орієнтовна площа, га	
Жовтневий	2	56,1	15	12,2	68,3
Заводський	2	24,3	9	20,2	44,5
Ленінський	5	20,0	10	14,2	34,2
Орджонікідзевський	5	57,3	14	19,0	76,3
Шевченківський	2	7,0	7	5,2	12,2
Комунарський	1	2,2	9	11,1	13,3
Хортицький	2	22,0	6	8,9	30,9

Якщо проаналізувати розподіл паркових зон за адміністративно-територіальними районами (таблиця), то можна побачити, що найбільша кількість парків знаходиться в Ленінському, Орджонікідзевському районах (по 5), а скверів – в Жовтневому та Орджонікідзевському (15 і 14 відповідно). Ці ж райони лідирують і за показником загальної площі, відведеної під паркові зони. Шевченківський, Комунарський та Хортицький райони найменш забезпечені парками та скверами, як за кількістю, так і за площею.

Для оцінки внеску адміністративно-територіальних районів у загальне озеленення міста необхідно порівняти площу зелених насаджень районів, до якої входять, окрім території парків та скверів, вуличні насадження та санітарно-захисні зони. На рис. 1 видно, що Орджонікідзевський та Жовтневий райони мають найбільший відсоток озелененої території, а Комунарський – найменший.

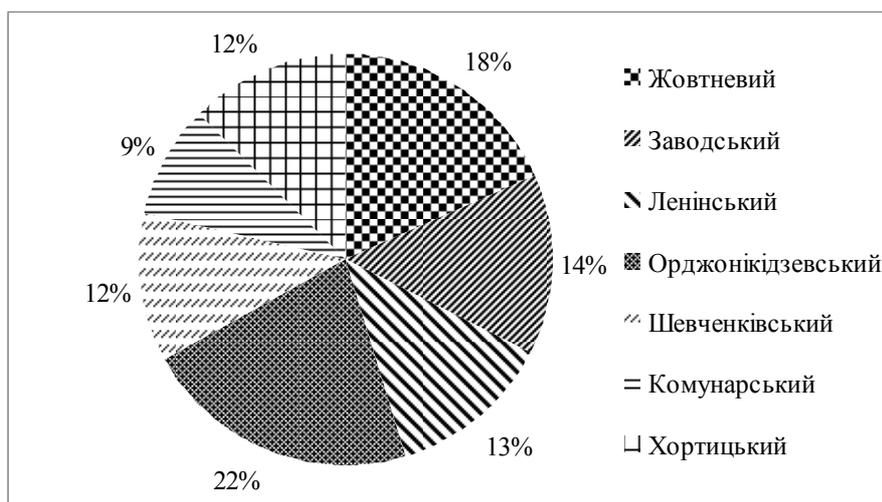

Рисунок 1 – Відсоткове співвідношення території зелених насаджень районів м. Запоріжжя

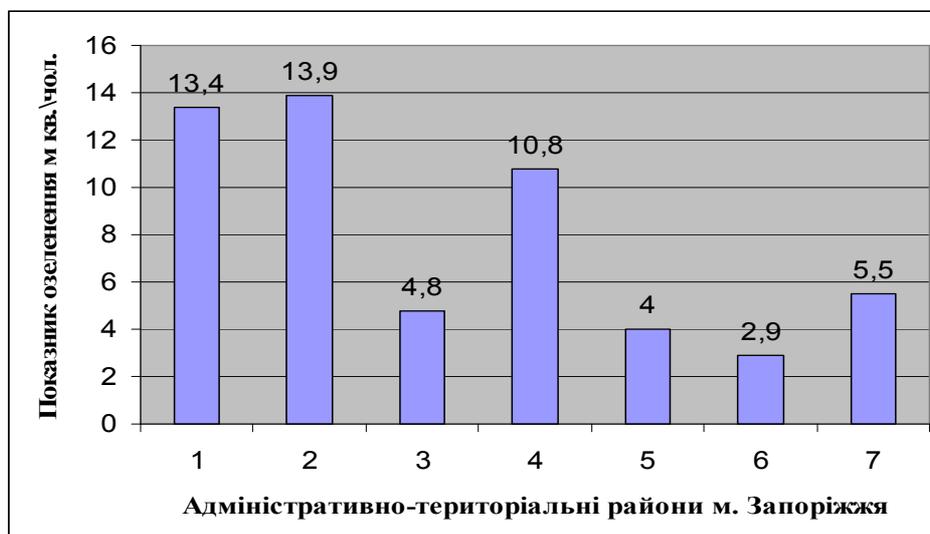
Нерівномірний розподіл кількості зелених насаджень, зокрема паркових зон, можна пояснити тим, що найбільшу кількість парків та скверів було закладено в центральних, історично перших, районах міста (Жовтневий, Ленінський, Орджонікідзевський), з метою створення високого декоративно-художнього ефекту. Це відповідало концепції радянської архітектури 30-х років, основною ідеєю якої було створення міста-саду. У відносно нових, спальних районах (Шевченківський, Комунарський, Хортицький), паркові зони, окрім рекреаційної, виконують структурно-планувальну функцію, згідно Закону України "Про основи містобудування". Заводський район є районом з великим техногенним навантаженням, так як на його території зосереджені майже всі великі промислові підприємства. Тому велика частина зелених насаджень являє собою санітарно-захисні зони, а парки і сквери виконують у першу чергу санітарно-гігієнічну роль.

Важливим показником для оцінки забезпеченості міста зеленими насадженнями є норма озеленення – площа озелених територій загального користування, яка припадає на одного мешканця.

За даними «Запоріжзеленхозу» на одного мешканця міста приходить 22,9 м² зелених насаджень загального користування [8], що значно перевищує норму, яка становить 14,5 м²/особину, з урахуванням кліматичної зони та впливу промислових підприємств I-го та II-го класу шкідливості [10]. Таке високе значення норми озеленення в Запоріжжі обумовлюється значними площами зелених насаджень о. Хортиця та прилеглих островів, які відносяться до території Запоріжжя. В 1993 році острову було присвоєно статус національного заказника.

Для житлових районів показник норми озеленення становить 8,5 м²/особину, з урахуванням тих же умов, що і для міста. Порівняння його значення в різних адміністративно-територіальних районах Запоріжжя (рис. 2) свідчить, що в Заводському, Жовтневому та Орджонікідзевському він найбільший і навіть перевищує норму. Найменші значення в Комунарському та Шевченківському районах.

Слід зауважити, що така відмінність значень показника норми озеленення районів обумовлюється не тільки різною площею зелених насаджень. Кількість осіб, що проживають у спальних районах вдвічі, а подекуди й втричі, перевищує кількість мешканців у центральних та промисловому районах, де значна територія відведена під будівлі та споруди нежитлового призначення (заводи, адміністративні будівлі, офіси, магазини, учбові, медичні та розважальні заклади, музеї, театри і т.д.).

1 – Жовтневий, 2 – Заводський, 3 – Ленінський, 4 – Орджонікідзевський, 5 – Шевченківський, 6 – Комунарський, 7 – Хортицький

Рисунок 2 – Значення показника озеленення адміністративно-територіальних районів м. Запоріжжя, м²/особину.

Таким чином, центральні райони міста є достатньо забезпеченими зеленими насадженнями, зокрема парками та скверами. На противагу їм, спальні райони, які мають більшу територію та кількість осіб, що проживають, мають недостатню кількість паркових зон для забезпечення рекреаційних, санітарно-гігієнічних та естетичних потреб мешканців.

І хоча, згідно Концепції розвитку парків та скверів в м. Запоріжжя до 2010 року, було закладено парк по вул. Новокузнецька-Нагнібіди в Комунарському районі, реконструйовано парк ім. академіка В.Я. Клімова в Шевченківському районі та прийнято рішення про створення парку «Покоління» у Хортицькому районі, рівень озеленення в житлових районах суттєво не збільшився. Саме тому, для підвищення рекреаційного, санітарно-гігієнічного й декоративно-художнього значення зелених насаджень, необхідне приведення рівня благоустрою, облаштування та загального стану інфраструктури паркових територій у відповідність до існуючих норм та правил і рекреаційних навантажень. Необхідно більше уваги приділяти науково обґрунтованому озелененню, яке стосується не тільки декоративного ефекту насаджень, а і підбору асортименту рослин, враховуючи стійкість до впливу газів, інтенсивність росту, посухостійкість, здатність поглинати шум, стримувати пил, вітер та ін. При правильному підборі рослин для озеленення, використання ряду агротехнічних прийомів, які забезпечать їх стійкість та довговічність, можливо створити умови для оздоровлення міста та охорони здоров'я людини.

ВИСНОВКИ

1. Найбільш активно будівництво парків та закладання скверів у м. Запоріжжя відбулося у 30-60-х роках 20 сторіччя.
2. П'ять парків та ботанічний сад м. Запоріжжя визнані парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва (парк «Енергетиків», «Алея

- слави», парк ім. Т.Г. Шевченка, центральний парк культури та відпочинку «Дубовий гай», парк залізничної станції Запоріжжя-ІІ).
3. Розподіл парків та скверів за адміністративно-територіальними районами м. Запоріжжя нерівномірний. Найбільша їх кількість закладена в історично перших, центральних, районах: Ленінський, Орджонікідзевський, Жовтневий.

ЛІТЕРАТУРА:

1. УНИАН, *Експерты назвали самый комфортный город в Украине, 03.02.2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unian.net/rus/news/news-360650.html>*
2. *Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2010 рік: календар та короткі довідки з бібліографічними списками. – Запоріжжя: АА Тандем, 2009. – 152 с.*
3. *Державний архів Запорізької області, ф. 1119, оп. 2, д. 64, л. 1.*
4. *Лаптев А.А. Некоторые вопросы культурного ландшафта современного города // Интродукция и акклиматизация растений. – К., 1988. – Вып. 10. – С. 4–16.*
5. *Державний архів Запорізької області, ф. 1119, оп. 2, д. 321, л. 1.*
6. *Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на 2009 рік: календар та короткі довідки з бібліографічними списками. – Запоріжжя: Дике поле, 2008. – 164 с.*
7. *Попова К. Парк Победы // Индустриальное Запорожье. – 1975. – 19 апреля – С. 3.*
8. *Черноморец В.С. К вопросу об озеленении г. Запорожья // Музейний вісник. – 2009. – № 6. – С 158–161.*
9. *Рішення Запорізького облвиконком. Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Запорізької області станом на 01.01.1999 рік.*
10. *Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 № 105 «Про затвердження Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України», додаток 6 до розділу 15.*

ZAPORIZHZHYA CITY PARK AREAS DESCRIPTION

Yalovenko A. S., Bessonova V. P.

The article provides with the information about the history of parks and gardens formation in Zaporizhzhya city. There is analysis of parks in quantitative and qualitative composition. It was made an estimation of the distribution of park areas based on administrative-territorial areas and their contribution to the overall planting of the city.

УДК: 630*27 (477.64-2)

Яловенко А.С., Бессонова В.П. Характеристика паркових зон міста Запоріжжя // Питання біоіндикації та екології. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – Вип. 15, № 2. – С. 71–79.

Наведено данні про історію формування парків і скверів у місті Запоріжжі. Представлено аналіз парків за кількісним та якісним складом, Проведена оцінка розподілення паркових зон за адміністративно-територіальними районами та їх вклад у загальне озеленення міста.

Бібл. 10. Табл. 1. Рис. 2.